

осуществляя их эффективный менеджмент. Но для успешной работы на внешнем рынке деятельность самой компании должна постоянно развиваться. А это требует осуществления и внутренних проектов по повышению своей конкурентоспособности, эффективности, расширению деятельности и поддержанию свойств адаптивности и т.п.

Методология проектно-ориентированного управления в целом соответствует сущности инновационного управления. Однако для адаптации методов проектно-ориентированного управления в хозяйственной практике необходимо дополнить методологию проектно-ориентированного управления современными методами и инструментами развития организаций, адаптировать функции проектного управления к специфике инновационных изменений компаний, что и станет объектом дальнейших исследований.

Итак, для формирования эффективной системы управления инновационными изменениями необходимо современные методы, модели и методики управления интегрировать в методологию комплексной системы управления и обеспечить сбалансированность всех элементов этой системы проектно-ориентированного управления.

Источники и литература:

1. Шевченко Е. В. Обоснование целесообразности внедрения системы управления проектами на современном предприятии / Е. В. Шевченко // Экономика Крыма. – 2011. – № 1 (34). – С. 406-408.
2. Саломатова А. О. Ідентифікація загальних характеристик проектно-орієнтованих організацій / А. О. Саломатова // Формування ринкової економіки. – 2010. – № 4. – С. 253-266.
3. Кук Х. С. Управління проектами / Х. С. Кук, К. Тейт; пер. з англ. М. С. Павлової. – М. : ФАИР-ПРЕС, 2007. – 232 с.
4. Гвоздьова Т. В. Підхід до побудови проектно-орієнтованої системи управління на основі синергетичних принципів / Т. В. Гвоздьова // Вісник ІГЕУ. – 2009. – № 1. – С. 203-206.
5. Милютин А. Н. Проектное управление как коммуникативная парадигма в управлении компаний / А. Н. Милютин // Регионология. – 2008. – № 3. – С. 89-92.

Балахнічова М.М.

УДК 336.01

ЗАРОДЖЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ РОЗВИТОК В ЦАРСЬКІЙ РОСІЇ

Гроші, кредит і відносини, пов'язані з їх рухом займають особливе місце в системі суспільних відносин. З їх допомогою окремі особистості й суспільство в цілому стають багатіше. Однак, нерозумний обіг із грошима, ігнорування законів і правил обігу з ними може привести до негативних наслідків.

За допомогою банків відбувається акумуляція тимчасово вільних коштів, їх переміщення й продуктивне використання з метою збільшення в інтересах суспільства. Гроші реально здатні зробити суспільство багатіше, якщо керування економічною системою засновано на чітких правилах, порушення яких може зупинити економічний ріст і привести до негативного результату.

Банки мають специфічне призначення, виконують певні функції. Будучи підприємствами, що регулюють грошово-кредитні відносини, що виконують різноманітні банківські операції, банки підлегли економічним законам і законодавству країни перебування.

Банки здатні пристосуватися до навколишньої ринкової ситуації. Вони зберігають своє значення в суспільстві й народному господарстві завдяки здатності до саморегулювання. Реагуючи на потреби, що змінюються, ринку, пристосовуючись до сучасного життя, з огляду на нові явища в економіці, політику, банківська практика створює технології, використовувані в конкретних економічних умовах, що відповідають певним фазам економічного циклу (особливо на стадії кризи).

Питання стосовно ефективності діяльності банківської системи завжди знаходяться під пильною увагою багатьох вчених. О банківській системі писали такі вчені, як М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна, О.І.Лаврушин, М.М. Ямпольский, Н.Н. Красавіна, Е.Ф. Жуков, В.К. Сенчагов, С.Дж. Долан, К.Д. Кемпбелл, Р.Л. Міллер, Д.Д. Ван-Хауз.

На сучасному етапі розвитку банківської системи України існують різні шляхи її майбутнього перетворення. В зв'язку з цим особливе значення здобувають уроки вже пройденого шляху розвитку.

З метою використання історичного досвіду перетворень банківської системи задля запобігання помилок та негативних повторень **головною ціллю** статті є вивчення етапів розвитку та формування банківської системи Царської Росії як найкрупнішого світового фінансового суб'єкту.

Вклад основного матеріалу.

Перш ніж почати дослідження становлення та розвитку банківської системи Царської Росії необхідно прослідкувати процес зародження банківської системи як такої та її основні кроки у формуванні цілісної структури до початку царювання Петра І.

Зародження банківської системи

Для періоду зародження перших держав на Древньому Сході, (третє тисячоріччя до н.е.) характерне використання як грошей найбільш важливих суспільно значимих предметів споживання (худоба, зерно, хутра, шкіри та ін.) - товарних грошей. Місцем збереження товарних грошей ставали культові спорудження, храми. Особливо важливе значення мали храми, тому що були страховим фондом громад і держав. У них концентрувалися створювані продукти, які призначалися для обміну з іншими громадами й країнами. У

рамках храмового господарства починають здійснюватися операції державних і храмових складів по платному зберіганню (поряд з безкоштовним) майна й коштів. Храми одночасно й безпосередньо займаються наданням позичок. Розширення позичкових операцій дозволило їм купувати й продавати земельні ділянки, стягувати податки, управляти державним майном.

Умови надання позичок були твердими, а відповідальність по боргових зобов'язаннях дуже висока. Подібна регламентація простежується, починаючи з XVIII ст. до н.е. у відповідності зі зводом законів вавилонського царя Хаммурапі. Ці «Закони» належать до найважливіших джерел з древньовавилонського й взагалі древньосхідного права. Хаммурапі істотно підсилив роль держави в суспільному й господарському житті країни (згодом частково втрачену). В «Законах» фіксується відсоток від лихварського капіталу в розмірі 20 %, певні положення існування боргового рабства [5, С.125].

Таким чином, храми провадили основні грошові операції, сприяли зародженню кредитних операцій, здійснювали розрахунково-касові операції, удосконалювали платіжний оборот.

Сформовані традиції довіряти кошти храмам поширюються не тільки на Древньому Сході, але активно переймають у Древній Греції й Древньому Римі, а потім - у середньовічній Європі. Знамениті грецькі храми (Дельфійський, Делосський, Самосський, Ефеський) передоручали виконання грошових операцій окремим особам, функціонально закріплювали за ними окремі грошові операції. У міру ускладнення операцій зміцнювало положення осіб, які ставали фінансовими посередниками.

Для поступової ліквідації монополії храмів по здійсненню грошових операцій древні держави почали проводити з VII ст. до н.е. самостійне карбування металеві монети. Карбування грошей сприяло розвитку торговельних відносин між країнами. Грошовий обіг створює основу для подальшої розробки різних форм і методів прискорення торговельного й платіжного оборотів. При наявності комерційних ризиків і труднощів необхідна була концентрація грошових запасів. Вона стала можливою при створенні «торгових домів» на Древньому Сході.

Вавилонські торгові дома Єгібі й Мурашу (VII-V ст. до н.е.) славилися розмаїтістю виконуваних ними операцій: комісійні операції по купівлі-продажу; видачі позичок під розписку й заставу; продажі й платежі за рахунок клієнтів; участь у торговельних справах у якості вкладника, що фінансує справу; посередництво (як радника або довіреної особи) при складанні різного роду актів і угод. Так, наприклад, займаючись в основному прийомом сільськогосподарських продуктів, їх продажем і сплатою за клієнтів державних податків, торговий дім Мурашу розташовував протягом року 350 кг срібла, а одноразово - 20 кг і більше [4, С.192].

Якщо виконання грошових операцій храмами й торговими домами Древнього Сходу в значній мірі являло собою їх внутрішню справу, то поява трапезитов (у перекладі з давньогрецького - «людина за столом»), у Древній Греції мало важливе державне й міждержавне значення. У Древній Греції було 33 міста, де діяли трапезіти. До кінця V ст. до н.е. у них спостерігається спеціалізація: одні (трапезіти) приймали внески й провадили платежі за рахунок клієнтів; інші (аргірамойси) - займалися мініальною справою; треті - видавали дрібні позики, як правило, під заставу.

Традиції ведення грошового господарства одержали свій розвиток і в Древньому Римі. Тривалий час грошовими операціями займалися особи грецького походження - наприклад, історичний легендарний фахівець - Луція Цецилія Юкунда з Помпеї. Вони часто залучали для своїх грошових розрахунків рабів, яким поручалося їх здійснення (діспенсатори).

Таким чином, розвиток рабства й закріплення за рабами грошових операцій (збереження, касових, облікових, розрахункових, обмінних, кредитних, депозитних, у рамках окремих держав, храмів, торгових домів) забезпечили вдосконалювання посередництва в платежах, стимулювали ріст грошових нагромаджень і їх концентрацію, стали основою зародження банків.

Основу грошового підприємництва заклала діяльність асоціацій Древнього Рима й міст середньовічної Італії.

У Древньому Римі діяли близько 50 порівняно великих асоціацій і близько 800 лихварських і мініальних контор, що конкурували з асоціаціями за дрібного позичальника. Столичні асоціації розширювали мережу спеціальних представників. Конкуренція йшла не тільки за залучення грошових внесків, але й за їх розміщення (контракти з купецькими колеґіями, державними установами). В умовах стабільного грошового обігу римські асоціації активно використовували усі раніше відомі грошові операції.

З падінням Римської імперії настає криза грошового господарства, що переборюється з розквітом торгівлі й промисловості великих міст північної Італії з IX ст. н.е. (Генуя, Венеція, Флоренція, Мілан, Сієна й ін.). Завдяки окремим привілеям міських влада перші італійські асоціації змогли виділитися й придбати провідне значення в економіці даних міст. Вилучення в лихварів виконання тих функцій, які забезпечували розподіл торговельного й грошового капіталів, давало можливість асоціаціям зміцнити своє становище як організації на підприємницькій основі. Асоціації ставали гарантом залучення коштів і їх використання в інтересах міст, що підсилювало відповідальність перед суспільством, визначало рівень довіри до них. Відтоді й почав формуватися стереотип подібної діяльності як вигідного підприємництва, метою якого був максимальний витяг прибутку.

В італійських містах обіг перекладних векселів мало обмежений історичний період. Так, у Венеції передатний напис на векселі (індосамент) був заборонений з 1593 р. У цілому використання паперу як засобу закріплення необхідної економічної інформації в Європі з X-XI ст. дозволило спростити раніше відомі грошові операції (прийом комерційних зобов'язань, оформлення договорів, рахівництво та ін.).

Високої мобільності італійських фахівців із грошових операцій, розвитку периферійної мережі сприяли знання про зміни вексельних курсів всіх країн середньовічного миру, правильної їх оцінки, про місця й час проведення вексельних ярмарків (найбільш відомих у Шампані), здійсненні найбільш вигідних угод. У силу цього зложилася конкуренція між окремими асоціаціями італійських міст. Основне суперництво йшло між асоціаціями Венеції й Генуї.

В 1171 р. пайове товариство закритого типу, що діяло на протязі декількох десятиліть, придбало вигляд депозитного (вкладного) банку. Наступні створювані товариства (банки) будучи приватними й будучи власністю багатих городян (патрициїв), розглядалися владою міста як суспільна каса.

З 1270 р. існував обов'язок товариств вносити представникові міста - торговельному консулові - заставу, що із часом постійно підвищувалася в ціні.

В 1584 р. у Венеції діяльність товариств була оголошена монополією міських влад.

В 1619 р. існує у Венеції суспільне товариство було названо жиробанк (від лат. *giro* - оборот). Головними його операціями стали платежі металевою монетою й замінними їх паперами товариства. Останнє забезпечило обмеження кола клієнтів, особисту присутність клієнта-платника за наказом товариства, установу наявної каси для задоволення вимог вкладників [4].

У період з XII по XVI ст. у тім або іншому ступені всі країни Європи виявилися під впливом діяльності італійських товариств. Європа стала центром стійкого проникнення грошових операцій, властивих для виникнення банків, в економічну діяльність створюваних держав. Щире значення банківської справи прояснялося в процесі розвитку торговельних зв'язків між державами. Італійський досвід ведення банківської справи стає лише стимулюючим фактором створення власних банків.

Банківська система Царської Росії

Як показало вивчення вченими Львівської міської книги за 1382-1389 рр., у Львові (та і в інших руських містах) були досить розвинуті кредитні відносини. Окрім цього, надання кредиту було пов'язане й з торгівлею, зокрема з так званим складським правом, коли непроданий протягом відведеного купцеві часу товар залишався в кредит (при абсолютному складському праві купець не мав права їхати зі своїм товаром далі) [3, с.364].

Виникнення й дія кредиту породжує й створення банківської системи. Спочатку це банкірські будинки, суспільства взаємного кредиту. Пізніше з розвитком економічних відносин удосконалюються й кредитно-розрахункові, касові операції, народжуються й одержують розвиток кредитні установи, банки.

Перша спроба створення установи, подібного до банку, у Росії була розпочата в 1655 р. у Пскові (практично одночасно з формуванням банківської системи в Англії). Її ініціатором був псковський воєвода А.Л. Ордін-Нащокин. На жаль, ця спроба закінчилася невдало, тому що воєвода був відкликаний із Пскова, а його спадкоємець відразу ліквідував всі нововведення.

Західна Європа почала переходити від примітивних міняльних контор до банківських будинків і акціонерних банків на рубежі XVII-XVIII ст.

У Російській імперії ці зміни почалися через сторіччя. В 1729-1733 рр. по указу Петра II банківські операції почали здійснювати монетні контори, видаючи короткострокові позички під заставу золота й срібла з розрахунку 8% річних.

При імператриці Єлизаветі Петрівні в 1754 р. були створені два банки: Державний позиковий банк для дворянства, покликаний здійснювати короткострокове кредитування під заставу нерухомості дворян, і Банк при Санкт-Петербурзькому порту для поправлення комерції, надаючи позички купецтву під заставу товарів, дорогоцінних металів, а також гарантії міських магістратів. Однак ці банки досить швидко припинили свою діяльність (в 1762р.), зштовхнувшись із неповерненням виданих позичок.

В 1764 р., у царювання Катерини II, знову були відкриті два казенних комерційних банки (один у Петербурзі, іншої в Астрахані) для надання сприяння зовнішній торгівлі. Але й вони проіснували недовго: Петербурзький був закритий в 1782 р. внаслідок виснаження ресурсів, а Астраханський після великої пожежі перетворився в 1767 р. у благодійну установу.

При правлінні Олександра I спостерігається розвиток облікових контор, але через слабкий розвиток вексельного обороту й відсутності достатніх коштів вони не зробили істотного впливу на торгівлю й промисловість держави. Тому в 1818 р. замість них був відкритий державний Комерційний банк.

В 50-е рр. почали складатися передумови для розширення банківської системи. Наявні банки, по суті, були казенними установами із властивими лихварськими рисами, тому в 1859 р. приймається рішення про реорганізацію діючої банківської системи – ліквідації всіх державних кредитних установ і створенні комерційних банків.

В 1860 р. (2 липня) згідно з наказом імператора Росії Олександра II. засновується Державний банк Росії, на баланс якого передаються активи й пасиви Позикового банку й Банку при Санкт-Петербурзькому порту (Комерційного банку). Таким чином, замість колишніх казенних банків був створений єдиний державний банк із відділеннями по всій країні. Спочатку в його завдання, крім задоволення державних потреб, входила ще й організація контролю за видачею грошей з банку, забезпечення впровадження безготівкових розрахунків. Передбачалося здійснити поступовий перехід до обов'язкового ведення поточних рахунків у банку спочатку найбільшми, а потім і всіма господарствами країни.

Слід зазначити велике поживлення інтересу до російського кредитного ринку в цей період часу іноземного капіталу. Так, в 1769р. царський уряд вперше звернувся до іноземної позики, що відіграв невелику роль у системі формування банківської системи Росії.

Земельна селянська реформа, звільнивши селян від влади поміщиків, все-таки не змогла до кінця вирішити питання, що не тільки не сховався з порядку денного після реформи 1861 р., але й здобував усе більше гострий характер.

Виникла необхідність у широкому кредитуванні сільського населення, що вимагало створення мережі установ дрібного кредиту. Уряд тоді змушений було заснувати Селянський поземельний банк. Положення від 18 травня 1892 р. встановило, що банк «засновується для полегшення селянам всіх найменувань способів до покупки землі в тих випадках, коли власники земель побажають продати, а селяни їх придбати». Це формулювання означало відмову уряду від втручання у взаємини селян і поміщиків і від яких-небудь примусових заходів відносно відчуження землі на користь селянства.

Однак серйозний розвиток одержали лише середні й великі банки. К 1873р. у Росії було відкрито вже 39 акціонерних комерційних банків із сумарним основним капіталом в 1,06 млрд. рублів (для порівняння - капітал Державного банку Росії в цей же час становив усього 21 млн. рублів), з мережею філій з 40 відділень.

Подальшим кроком у реформуванні банківської справи в Росії стало прийняття нового порядку затвердження уставів банків, що одержав назву Закону 1872 р. Введені Законом 1872 р. Тимчасові правила посилювали порядок затвердження уставів і діяльності банків.

Подальший ріст ділової активності поставив перед урядом нові завдання в області банківської справи. Для рішення цих завдань були прийняті закони 1883 і 1884 р. [1]. За Законом 1883 р. визначався порядок відкриття нових комерційних банків, за Законом 1884 р. - порядок їх ліквідації (рис.1).

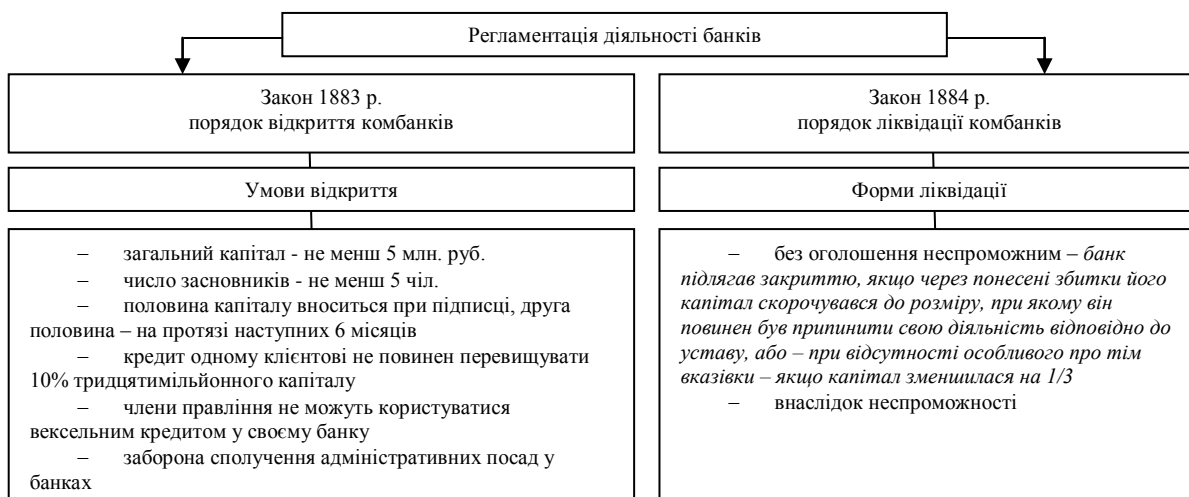

Рис. 1. Зміни в банківському законодавстві 1883-1884 рр.

90-е рр. XIX-го сторіччя були «золотим десятиліттям» промислового капіталізму в Російській імперії - економічний ріст позначився на банківській системі. Банки поступово перетворювалися в один з головних облікових, кредитних і касових центрів країни.

В 1895-1897 рр. у Росії була проведена під керівництвом міністра фінансів С.Ю.Вітте грошова реформа, у результаті якої в країні була впроваджена система золотомонетного стандарту. Основною грошовою одиницею країни був проголошений золотий рубль, що містив 17,424 частки чистого золота (1 частка = 0,044 гр. золота). Кредитним білетам була надана чинність законних платіжних коштів нарівні із золотими монетами.

Державний банк Росії одержав статус емісійного банку. Він мав виключне право емітувати кредитні квитки в обіг і здійснювати їх обмін на золото. Забезпечення кредитних квитків, випущених в оборот до 600 млн. крб., повинне було на 50 % складатися із золота й ще на 50 % із врахованих банком комерційних векселів. Кредитні білети, які випускалися Державним банком Росії в обіг понад 600 млн. крб., повинні були забезпечуватися на 100% золотом.

У балансі Державного банку Росії на початок 1899 р. стаття «Цінні папери, випущені в обіг» (тобто кредитні білети) становила 45,6 % від загального обсягу пасивів, а стаття «Золото в російських монетах, іноземних вершках, асигнації гірських підприємств» - 51,3 % від суми активів [2].

Криза, що почалася в 1899 р. на світових фінансових ринках, різко скоротила приплив іноземного капіталу в російську промисловість, що, природно, негативно позначилося на економіці Росії. Найбільшої сили криза досягла в 1902 р., збільшуючись російсько-японською війною й революцією 1905 р. Все це не могло не відбитися на банківській системі. У результаті багато кредитних банків (Російський торгово-промисловий банк, Санкт-Петербурзький міжнародний банк, Харківській торговельний і земельний банки й ін.) потерпіли крах і руйнування. З 1909 р. у Росії почався новий промисловий підйом, що тривав до 1914р. Напередодні першої світової війни Державний банк Росії мав 10 контор і 127 відділень. При цьому в 1914 р. на українських землях існувало 3 контори Держбанку й 19 відділень у всіх губерніях: в Катеринославській, Полтавській і Херсонській губерніях функціонувало навіть по 3 відділення, а в Тавричеській - 4.

Банківську систему становили також акціонерні, іпотечні банки, кредитні кооперації, ломбарди, ощадні каси, суспільства взаємного кредиту й т.д. Тривав процес концентрації, злиття банківських ресурсів. До 80% капіталу акціонерних комерційних банків було зосереджено в 18 банках, з яких самими великими були: Російсько-Азіатський, Петербурзький міжнародний комерційний, Російський торгово-промисловий, Російський (для зовнішньої торгівлі). Провідна п'ятірка банків мала 418 філій по всій країні. Під контролем банків перебувала безліч найбільших промислових і торговельних компаній. Наприклад, Російсько-Азіатський банк контролював такі підприємства, як Путіловський завод, Петербурзький й Російсько-Балтійський вагонобудівний заводи. Особливістю банківської політики Царської Росії цього періоду часу було активне залучення іноземного капіталу. В 1914 р. приблизно половина акціонерного капіталу 18 банків належала іноземним партнерам.

Висновки. Банківська система з'явилася не сьогодні, вона є продуктом тривалого суспільного розвитку. На кожному певному історичному відрізку часу погляди суспільства на її роль в економічних відносинах приймалися неоднаково.

У контексті сучасних теорій розвитку банківської системи необхідно пам'ятати, що історія її розвитку є необхідними й достатніми коштами не тільки наукового доказу «минулого», але й пояснення «сьогодення» і навіть можливого пророкування «майбутнього» у керуванні не тільки грошово-кредитними відносинами, але й навіть людськими співтовариствами в цілому.

Джерела та література:

1. Балахнічева Л. Н. Финансы, денежное обращение и кредит : учеб. пособие / Л. Н. Балахнічева. – 2-е изд., перераб. и доп. – Новосибирск : СибАГС, 2001. – 352 с.
2. Балахнічова Л. М. Гроші і кредит : навч. посіб. / Л. М. Балахнічова, В. М. Саврадим, М. М. Балахнічова. – Херсон : Айлант, 2010. – 224 с.
3. Гроші та кредит : підруч. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2002. – 598 с.
4. Деньги, кредит, банки : учеб. / под ред. О. И. Лаврушина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 464 с.
5. Саврадим В. М. Историко-методологичні підходи до формування сутності і змісту бюджету / В. М. Саврадим // Економіка і управління. – 2010. – № 3. – С. 124-129.

Боднер Г.Д., Присяжная Ю.И., Русев А.М.

УДК 334.72.(477.75):330.3

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ.

Актуальность выбранной темы обусловлена тем, что на сегодняшний день в рыночной экономике финансовая устойчивость предприятия рассматривается как один из важнейших элементов его хозяйственного механизма, фактор стабильного развития. Угроза банкротства вынуждает предприятие обеспечивать свою финансовую устойчивость и улучшать финансовые показатели деятельности. Поэтому совершенствование методологических основ оценки и управления финансовой устойчивостью предприятия является актуальной и важнейшей хозяйственной проблемой.

Постановка проблемы. При переходе к рыночным условиям хозяйствования в 90-е годы XX века более двух третей украинских предприятий столкнулись с угрозой банкротства. Часть из них не только приблизились к черте банкротства, но и перешли за нее. Многие проблемы обеспечения финансовой устойчивости не решены в полной мере до настоящего времени.

Целью статьи является научное обоснование теоретических положений финансовой устойчивости и определение типа финансовой устойчивости на базе бухгалтерской отчетности предприятия ЗАО «Крымский Титан».

Для достижения поставленной цели в работе определены следующие **задачи**:

- исследовать экономическую категорию «финансовая устойчивость предприятия»;
- обосновать необходимость и рассмотреть классификацию типов финансовой устойчивости предприятий;
- провести анализ, и определить, к какому типу финансовой устойчивости относится исследуемый объект ЗАО «Крымский Титан».

Основное содержание.

Основой стабильности положения предприятия служит его устойчивость. Финансовая устойчивость является отражением стабильного превышения доходов над расходами, обеспечивает свободное маневрирование денежными средствами предприятия и путем эффективного их использования способствует бесперебойному процессу производства и реализации продукции. Иными словами, финансовая устойчивость фирмы - это состояние ее финансовых ресурсов, их распределение и использование, которые обеспечивают развитие фирмы на основе роста прибыли и капитала при сохранении платежеспособности и кредитоспособности в условиях допустимого уровня риска. Поэтому финансовая устойчивость формируется в процессе всей производственно-хозяйственной деятельности и является главным компонентом общей устойчивости предприятия.